

Vorwort der Redaktion

In dem vorliegenden Heft wollen wir zu einer Reflexion über literarische, sprachliche und kulturelle Phänomene anregen, die sich in einem weiten Sinne an der Grenze situieren lassen. Die Aktualität solch einer Fragestellung bedarf wohl keiner ausschweifenden Explikationen. Der russische Angriffskrieg in der Ukraine dauert immer noch an, die Grenzen Polens und zugleich der Europäischen Union werden als politische, ideologische und territoriale Mauern immer höher hochgezogen und immer nachdrücklicher im öffentlichen Diskurs verfestigt, wobei deren Verletzungen als Mittel einer polarisierenden oder einschüchternden Rhetorik ohne Rücksicht auf Verluste zum Einsatz kommen. Die Grenze als Emblem für die Trennung zwischen dem Eigenen und dem Fremden wird wieder einmal manifest und sinnfällig gemacht. Doch an der Grenze selbst eröffnet sich ein (Gedanken)Raum, der nicht bloß unter Rückgriff auf duale Zuordnungskategorien und eine exkludierende Rhetorik beschrieben und ausgelotet werden kann. Und gerade diesen faszinierenden Bereich beleuchten unsere Autorinnen und Autoren. Die Grenz-Übergänge zwischen Kunst und Wissenschaft, Wissen und Nicht-Wissen im Zeichen von Antropozän untersucht Frank-M. Raddatz, wobei er insbesondere an den Konsequenzen dieser Prozesse für eine ökologische Kunst interessiert ist. Filmische Übergänge durch den Eisernen Vorhang, wie sie in der ehemaligen ostdeutsch-polnischen Kontaktzone praktiziert wurden, interessieren dagegen Bernadetta H. Matuszak-Loose. Geschlechts- und kulturspezifische Manifestationen von an der Grenze angesiedelten Identitätswürfen sind Gegenstand der Analyse von Tebea Lamberti. Während hier die Forscherin Einblicke in einen in der Gegenwart verorteten Diskurs gibt, versetzt uns Michael Fassel in die erzählte Welt eines Sanatoriums aus dem 19. Jahrhundert, in welchem eine Novellenprotagonistin Paul Heyses eine eigentümliche Lebe- und Sterbekunst praktiziert. Die Kunst, sich in

einer Zwischenzone zu bewegen, hat auch Bertolt Brecht beherrscht: Seine Beziehungen zu nationalsozialistisch infizierten Künstlern werden hier erstmals von Jürgen Hillesheim zur Diskussion gestellt. Etwas abseits von dem thematischen Schwerpunkt situiert sich der Beitrag von Adam Kubik. Der Forscher präsentiert einen ideologiekritischen Forschungsstand zu geschichtlichen Diskursen über schlesische Texaner dar, die unter Berücksichtigung der komparatistischen Imagologie untersucht werden. Der literarischen Auseinandersetzung mit der Schwerpunktthematik schließt sich der linguistische und zeitaktuellste Beitrag von Oksana Havryliv an, welche den Krieg in der Ukraine zum Anlass nimmt, über sprachliche Gewalt und Aggression zu reflektieren. Polnische Übersetzungen von ausgewählten Gedichten Rainer Maria Rilkes bietet abschließend Kamil Iwaniak; darunter auch eine interessante Neuübertragung von Rilkes wohl bekanntestem Gedicht *Der Panther*: einem Nicht-Menschen an der Grenze des Menschlichen.

Wir bedanken uns bei allen Beiträgerinnen und Beiträgern für die konstruktive Zusammenarbeit und unseren Lesern und Leserinnen wünschen wir eine inspirierende Lektüre.

Nina Nowara-Matusik

 <https://orcid.org/0000-0002-7088-0395>

Grażyna Krupińska

 <https://orcid.org/0000-0003-2494-4017>

Od redakcji

W niniejszym numerze naszego czasopisma pragniemy pochylić się nad zjawiskami literackimi, językowymi i kulturowymi, które w szerokim tego słowa znaczeniu można usytuować na granicy. Aktualność tego zagadnienia nie wymaga, jak się wydaje, wyczerpujących wyjaśnień. Nie widać końca rosyjskiej inwazji zbrojnej w Ukrainie, granice Polski, a zarazem Unii Europejskiej, stają się coraz wyraźniej politycznymi, ideologicznymi i terytorialnymi murami, które coraz dobitniej umacniają się w dyskursie publicznym. A gdy mimo to owe granice są naruszane, fakt ten – bez baczenia na konsekwencje – wykorzystuje się jako środek polaryzującej lub zastraszającej retoryki. Granica jako symbol oddzielenia tego, co własne, od tego, co obce, zaznacza na powrót swoją obecność, nabierając (nowego) znaczenia. Jednocześnie to właśnie na granicy otwiera się przestrzeń (dla myśli), której nie można opisać

i zbadać, odwołując się jedynie do dualistycznych kategorii i wykluczającej retoryki. Ten fascynujący obszar przybliżają w swoich artykułach autorzy i autorki tegorocznego numeru. Franka-M. Raddatza interesują transgresje sztuki i nauki, wiedzy i nie-wiedzy w dobie antropocenu, a w szczególności konsekwencje tych procesów dla sztuki ekologicznej. Bernadetta H. Matuszak-Loose bada z kolei filmowe przejścia przez żelazną kurtynę, praktykowane niegdyś między dawną Niemiecką Republiką Demokratyczną a Polską Ludową. Płciowe i kulturowe manifestacje projektów tożsamościowych, które sytuują się w przestrzeni nadgranicznej, są przedmiotem refleksji zaproponowanej przez Tabeę Lamberti. Podczas gdy analizowana przez badaczkę powieść osadzona jest w dyskursie współczesnym, Michael Fassel przenosi nas w narracyjny świat dziewiętnastowiecznego sanatorium, w którym bohaterka noweli Paula Heysego praktykuje szczególnego rodzaju sztukę życia i umierania. Sztukę poruszania się w przestrzeni „pomiędzy” opanował także Bertolt Brecht: Jürgen Hillesheim – po raz pierwszy w badaniach germanistycznych – poddaje pod dyskusję związki dramaturgów z artystami skażonymi przez narodowy socjalizm. Nieco poza głównym tematem sytuuje się artykuł Adama Kubika. Odwołując się do metody imagologii porównawczej, badacz prezentuje stan badań nad historycznymi dyskursami o śląskich Teksańczykach z pozycji krytyki ideologii. W ślad za literackimi opracowaniami tematu przewodniego bieżącego numeru podąża lingwistyczny i bardzo aktualny tekst Oksany Havryliv, dla której wojna w Ukrainie staje się okazją do refleksji nad językowymi aspektami przemocy i agresji. I wreszcie Kamil Iwaniak proponuje polskie tłumaczenia wybranych wierszy Rainera Marii Rilkego, wśród których znajdziemy nowy, interesujący przekład jednego z najsłynniejszych wierszy poety pt. *Pantera*: obraz nie-człowieka na granicy człowieczeństwa.

Dziękujemy wszystkim naszym autorkom i autorom za konstruktywną współpracę, a naszym czytelnikom i czytelniczkom życzymy inspirującej lektury.

Nina Nowara-Matusik

 <https://orcid.org/0000-0002-7088-0395>

Grażyna Krupińska

 <https://orcid.org/0000-0003-2494-4017>